

## تأثیر احترام به والدین بر رزق و روزی

معصومه سطوتی فکور<sup>۱</sup>

### چکیده

یکی از آموزه‌های بنیادین دین اسلام، احترام و نیکی به والدین است. در قرآن نیز نیکی به پدر و مادر در کنار توحید آمده است و این نشانه مهم بودن این مسئله است. هدف از نوشته حاضر، تبیین تأثیر احترام به والدین بر رزق و روزی است؛ زیرا انسان‌ها به گونه‌ای هستند که هرگاه نسبت به اهمیت و ارزش موضوعی اطلاع یابند، انگیزه بیشتری برای عمل پیدا می‌کنند. در منابع دینی، آثار گسترده‌ای برای این رفتار بیان شده که یکی از مهم‌ترین آن‌ها گشایش رزق و وسعت روزی است. این مقاله که به روش توصیفی با استفاده از منابع مکتوب کتابخانه‌ای و با تکیه بر آیات قرآن کریم و احادیث معصومان(ع) جمع‌آوری شده است، ابتدا تحلیل عقلانی و فطری نیکی به والدین بیان شده است و سپس به مصادیق ادای احترام به والدین پرداخته و در پایان تأثیر عملی این رفتار را بر رزق مادی و معنوی بررسی می‌کند، که هم در این دنیا به انسان سود می‌بخشد و هم در آخرت.

واژگان کلیدی: احترام به والدین، رزق مادی، رزق معنوی

### مقدمه

خانواده نخستین نهاد اجتماعی و تربیتی انسان است و والدین، ریشه و مبدأ هستی، مادی و تربیتی فرزند محسوب می‌شوند. پدر و مادر به عنوان دو انسان فداکار و زحمتکش که تمام بار مسئولیت‌های مربوط به تربیت فرزند را بر دوش دارند، در نزد خداوند از جایگاه منحصر به فردی برخوردار هستند؛ به طوری که در آیات متعدد بر لزوم اطاعت و تکریم آنها فرمان داده شده است و ذات باری تعالی نام آنان را در ردیف نام خود قرار داده است و بر رعایت مقام و منزلت آنها تأکید نموده است.

---

<sup>۱</sup>. سطح دو حوزوی، مدرسه زینبیه آبیک، [Y2@gmail.com](mailto:Y2@gmail.com)، Gmail: Masomehfakur، Tel: ۰۹۱۰۰۷۵۳۷۳۲.

از نظر قرآن و روایات اهل بیت  $\beta$  و از نظر تاریخ و تجربه اثبات شده است که پدر و مادر دخالت مؤثر در سعادت و خوشبختی فرزندان خود دارند. خداوند برای سعادت نوع بشر و رساندن انسان‌ها به کمال مطلوب و سعادت در قرآن معجزه جاویدان قرآن کریم سوره اسراء فرموده است:

«از روی محبت و لطف، بال‌های تواضع خود را در برابر پدر و مادر بگسترانید». (سوره اسراء (: آیه )

از آنجایی که پدران و مادران با علاقه وافر و خلوص نیت خیر و صلاح فرزندان را می‌خواهند و برای رسیدن به این آرمان از هیچ کوشش و زحمت و خدمتی دریغ ندارند. خداوند مهربان در آیات گوناگون رعایت حقوق پدر و مادر و احترام و احسان و اکرام و نیکی به آنها را واجب دانسته است.

هدف از نوشته حاضر، بالابردن سطح آگاهی افراد جامعه نسبت به آثار مهم و سرنوشت ساز نیکی به پدر و مادر است؛ زیرا انسان‌ها به گونه‌ای هستند که هرگاه نسبت به اهمیت و ارزش موضوعی اطلاع یابند انگیزه بیشتری برای عمل پیدا می‌کنند و به این سؤال پاسخ داده شود که چگونه احترام به والدین می‌تواند بر روزی انسان تأثیرگذار باشد. پژوهش‌های مختلفی در این باره صورت گرفته است که در آنها به صورت کلی آمده است اما در این مقاله که به روش توصیفی- کتابخانه‌ای صورت گرفته، سعی شده است تا به صورت جزئی‌تر بیان شود.

به عنوان مثال در کتاب نیکی به پدر و مادر، مفهوم، فضایل، آداب و احکام آن در پرتو قرآن و سنت (نوشته سعید قحطانی) در مورد نیکی به والدین صحبت کرده است و در کتاب جایگاه رزق انسان در هستی (نوشته اصغر طاهرزاده) در فصل اول در مورد رزق حقیقی و غیرحقیقی صحبت کرده است و در مقاله تضمین و تقدیر رزق انسان (نوشته مهدی عزیزان) در باب رزاقیت خداوند نوشته شده است یا در مقاله بازکاوی عوامل توسعه رزق در اسلام (نوشته محمد فولاد، سمیه خاری ارانی) در مورد عواملی که باعث گسترش رزق می‌شود سخن گفته است؛ اما در این مقاله رابطه احترام به والدین و رزق و روزی به صورت جزئی‌تر بیان شده است.

## مفهوم رزق

رزق در لغت به معنی عطا و بخشش مستمر است و از آن تعبیر به روزی می‌شود.<sup>۱</sup> صحاح جوهری و القاموس المحيط، رزق را به معنای "آنچه مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد" (ما یتنفع به) معنا کرده‌اند.<sup>۲</sup> گرچه این تعریف شامل نعمت‌های مادی معنوی هر دو می‌شود.

در اصطلاح به هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است، رزق گویند. در واقع رزق موهبت و بخششی است از ناحیه خدای متعال به بندگان، بدون اینکه استحقاق آن را داشته باشند.

## رزق در قرآن و مصادیق آن

رزق در قرآن، بخشش مداوم، پیوسته یا نصیب و بهره‌ای است که به دو مفهوم مادی و معنوی یا اخروی به کار رفته است.<sup>۳</sup> با توجه به این تعریف نعمت و برکت را می‌توان از مصادیق رزق به شمار آورد و به معاش و معیشت به عنوان مترادف آن اشاره نمود که به معنای وسیله گذران زندگی و محل کسب رزق و روزی است.

یکی از مهم‌ترین مصادیق رزق دنیوی، عموم خوراکی‌هاست که در قرآن در آیات متعددی به آنها اشاره شده است، مانند: «فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ»<sup>۴</sup> همچنین هرچه که به صورت ابزار به کار می‌رود، مانند علم و نبوت، از مصادیق رزق است. راغب در این خصوص به آیه «وَأَنْفَقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاهُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ»<sup>۵</sup> استناد کرده و می‌گوید که رزق در آیه فوق، اشاره به مال و مقام و دانش دارد. همچنین رزق به تمام چیزهایی که از زمین به دست می‌آید و خداوند همه آنها را نتیجه آب و باران نازل از آسمان دانسته، اطلاق می‌شود، مانند: «وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ»<sup>۶</sup> و «يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا»<sup>۷</sup>.

۱. راغب اصفهانی، مفردات فی غریب القرآن، صفحه ۱۴۹

۲. جوهری، الصحاح، جلد ۴، صفحه ۱۴۸۱ و فیروز ابادی، القاموس المحيط، جلد ۳، صفحه ۲۳۵

۳. راغب اصفهانی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن با تفسیر لغوی و ادبی قرآن، ج ۲، ص ۶۷.

۴. سوره کهف (:): آیه ۱۹

۵. سوره منافقون (:): آیه ۱۰

۶. سوره بقره (:): آیه ۲۲

۷. سوره بقره (:): آیه ۱۶۸

برخی از آیات قرآن به رزق معنوی اشاره دارد، مانند: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»<sup>۱</sup> تکریم انسان و برتری دادن به او، نمونه رزق معنوی است و در سوره آل عمران، آیه ۱۶۹ به نمونه‌ای از نعمت‌های اخروی اشاره شده است: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» خداوند در قرآن خود را روزی دهنده معرفی کرده، می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ» (ذاریات / ۵۸) رزاق در این آیه دلالت بر عموم رزق می‌کند. راغب می‌گوید: رازق به آفریننده رزق و بخشنده و مسبب آن اطلاق می‌شود، ولی رزاق فقط درباره خدای تعالی گفته می‌شود. صاحب "قاموس قرآن" می‌گوید: "رازق تمام مخلوقات اولاً و به ذات خداوند است چنانکه در آیه ۵۸ ذاریات، مقدم شدن "هو" دلیل حصر است و این صفت محصور خداوند و مخصوص اوست و اگر به غیر از خدا اطلاق شود بالعرض و به واسطه است. با توجه به برخی از آیات قرآن از جمله آیاتی که در آنها به روزی دادن به دیگران دستور داده شده (نسا/۸۵) و اینکه خداوند در قرآن خود را بهترین روزی دهندگان می‌خواند. (حج/۵۸؛ مومنون/۷۲؛ سبا/۳۹؛ مائده/۱۱۴)، می‌توان گفت خدا رازقان را بسیار شمرده و خود را بهترین آنها خوانده است.<sup>۲</sup>

### احترام به پدر و مادر

احترام به معنای بزرگداشت و تعظیم فرد یا افراد است و متناسب با عرف، ملت، فرهنگ و آداب اجتماعی آنها مختلف است. احترام به پدر و مادر یکی از راه‌های قدرشناسی از زحمات و فداکاری آنان است که مورد تأیید هر انسان عاقلی است. خداوند مَنّان به پاس قدردانی از تلاش‌های خالصانه پدر و مادر در آیات فراوانی احترام به آنان را به ویژه در پیری بر فرزندان لازم دانسته و هرگونه بی‌احترامی حتی در کوچک‌ترین عمل همچون «أَفْ گفتن» به آنان را نهی کرده است. احترام به پدر و مادر هیچگونه محدوده و مرزی ندارد و شامل هر پدر و مادری می‌شود، حتی اگر مشرک باشند و برخورد عاطفی و مؤدبانه با ایشان و تکریمشان به هنگام سخن گفتن تکلیفی بر عهده فرزندان است و بلند صحبت نکردن با ایشان، هدیه دادن و دست‌بوسی و خوب پذیرایی کردن و رسیدگی به وضع آنها هر کدام نوعی از احترام است.

۱. سوره اسراء (): آیه ۷۰

۲. قرشی بنایی، قاموس قرآن، جلد ۳: صفحه ۸۲

در روایات نیز تأکید فراوانی بر احترام و نیکی به پدر و مادر شده تا جایی که آمده است: "نیکی کردن به والدین بزرگترین فریضه است" و یا اینکه "بهشت زیر پای مادران است" و ... این همه آیات و روایات در این خصوص حاکی از اهمیتی است که خداوند برای والدین قائل شده است.

به جا آوردن همه این حقوق و انجام وظایف در مقابل زحماتی که والدین برای فرزندان متحمل می‌شوند، ناچیز است. از این رو باید در هر شرایطی احترام آنها را نگه داشت؛ هرچند در بعضی اوقات در برخورد با فرزندان خود دچار اشتباه شوند<sup>۱</sup>.

بنابراین در همه حال ما وظیفه داریم به والدین خود احترام بگذاریم حتی اگر آنها به ما بی‌احترامی کنند فقط اگر آنها بخواهند ما را به کار حرامی وادار کنند یا از انجام تکلیف واجب باز بدارند، اطاعت از ایشان جایز نیست؛ چه اینکه اطاعت خداوند بر هر کس دیگر حتی والدین نیز مقدم است.

### ضرورت احترام به والدین

والدین در طول تاریخ و زندگی بشر همواره دارای مقامی بلند بوده و آثار دینی و ادبی ملل گوناگون دربارهٔ والدین نکته‌ها و آموزه‌هایی خواندنی و شنیدنی دارند؛ از جمله برترین این آثار می‌توان به آموزه‌های دینی ما مسلمانان اشاره کرد که پدر و مادر را در جایگاهی والا نشانده و حرمت آنها را پاس داشته است؛ چنانکه از آیات و اخبار ضروری بودن متابعت و فرمانبرداری والدین استنباط می‌شود، مگر در موارد خاص مثل امر به گناه که اطاعت کردن ضروری نیست.

واجب بودن احترام و فرمانپذیری فرزندان از پدر از حقوق ویژه‌ای است که اسلام برای تکریم و پاسداشت مقام پدران وضع کرده است. بالاترین حقی که پدر بر فرزندان خود دارد، حق اطاعت است؛ چنانکه امیرمؤمنان علی<sup>۷</sup> می‌فرماید: «فَحَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَلَدِ أَنْ يُطِيعَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ»<sup>۲</sup> حق والدین بر فرزندان این است که در هر چیزی از او اطاعت کند مگر در چیزی که موجب معصیت و نافرمانی خداوند سبحان است. برای مثال اگر پدری فرزندش را از سفری نهی کرده باشد ولی به مسافرت برود، باید در این سفر نمازش را تمام بخواند و روزه‌اش را بگیرد، هرچند که از حد مسافرت شرعی گذشته باشد؛ زیرا سفر او حرام است.

<sup>۱</sup>. نراقی، علم اخلاق اسلامی، صفحه ۱۷۲

<sup>۲</sup>. نهج البلاغه، حکمت ۳۹۹

امام باقر<sup>۷</sup> نیز می‌فرماید: که هر کسی این ویژگی‌ها را داشته باشد خداوند خانه‌ای در بهشت برای او برپا می‌کند: به یتیم پناه دهد، به ناتوان رحم کند و به پدر و مادرش محبت ورزد.<sup>۱</sup>

## ۷. تأمین هزینه‌های زندگی

اگر والدین به هر دلیلی ناتوان و تهی دست شوند، پرداخت هزینه زندگی آنان که در فقه اسلامی از آن به "نفقه" تعبیر می‌شود، بر فرزندان واجب است. حتی در روایات بسیاری تصریح شده است که اگر والدین نیازمند شدند می‌توانند در دارایی‌های فرزند تصرف کنند و یا در برخی روایات آمده است پدر می‌تواند از مال فرزندش حج بگذارد، در فلسفه این حکم می‌توان گفت فرزند با همه هستی‌اش وامدار وجود والدین است.

## ۸. پرهیز از پیشی گرفتن از والدین

راه رفتن از عمومی‌ترین رفتاری است که گونه‌ها و حالت‌های مختلفی دارد. راه رفتن‌های گوناگون نمودی از حالت‌های روانی و صفات اخلاقی و منش‌های مختلف افراد است. در فرهنگ اسلام آیین راه رفتن و شیوه‌های پسندیده و ناپسندیده آن بیان شده است؛ خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا؛ بندگان خدای

رحمان کسانی هستند که بی‌آرایه و فروتنانه راه می‌روند و سلام می‌گویند.<sup>۲</sup>»

در فرهنگ اسلام به آیین راه رفتن با پدر و مادر نیز اشاره شده است؛ چنانکه در روایات آمده است جلوتر از پدرت راه مرو یا در راه رفتن از پدر و مادر پیشی نگیر و تأکید شده فرزند نباید جلوتر از پدر راه برود.

## آثار عملی احترام به والدین بر رزق و روزی

پدر و مادر حق زیادی بر گردن فرزندان دارند، لذا رعایت و ادای حقوق ایشان آثار معنوی ثمربخشی به دنبال دارد و حتی در امور دنیوی فرزندان تأثیرگذار است. از طرف دیگر، عدم رعایت حقوق ایشان آثار زیان بار و جبران ناپذیری در دنیا و آخرت در پی خواهد داشت. به برخی از آنها در ذیل اشاره می‌شود:

---

۱. صحیفه سجادیه، صفحه ۳۶۴

۲. فرقان (۱): آیه ۶۳

## ۱. رزق مادّی

### اوّل: وسعت رزق

پیامبر ﷺ می‌فرمایند: هرکس بخواهد عمرش زیاد و روزی‌اش وسعت یابد، پس به پدر و مادرش رسیدگی کند و احسان نماید که صله به آنها از جمله طاعات خداوند است.<sup>۱</sup>

هم چنین احترام به والدین منجر به گشایش در فرصت‌های شغلی و توفیقات روزمره نیز می‌شود. از منظر اجتماعی، احترام به والدین و تقویت روابط خانوادگی می‌تواند امنیت روانی و همدلی را در خانواده افزایش داده و هم چنین در کار خود تمرکز بیشتری داشته باشد و در نتیجه باعث رشد اقتصادی می‌شود.

### دوم: افزایش طول عمر به عنوان سرمایه اقتصادی

در روایتی از امام صادق (ع) آمده است که خطاب به یکی از یاران خود فرمودند: اگر می‌خواهی خداوند عمر تو را زیاد کند به پدر و مادر نیک کن.<sup>۲</sup> بنا بر این احترام به والدین و رفتار نیکو با آنها می‌تواند تأثیرات مثبت روانی و جسمی داشته باشد که به طور غیرمستقیم موجب افزایش طول عمر می‌شود.

## ۲. رزق معنوی

### اوّل: آمرزش گناهان

نیکی به والدین باعث آمرزش گناهان می‌شود، زیرا در آموزه‌های اسلامی احترام و خدمت به والدین به عنوان عملی با فضیلت و از اعمال صالح مطرح شده که رضایت خداوند را به دنبال دارد و موجب پاک شدن از گناهان می‌شود.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ در حدیثی می‌فرمایند: مردی از گناهان خود نگران بود و پرسید آیا راهی برای توبه هست؟ پیامبر ﷺ پرسید آیا پدر و مادر زنده‌اند؟ وقتی پاسخ داد فقط پدر زنده است، فرمود به پدرت نیکی کن تا خداوند تو را ببخشد. این بیان نشان می‌دهد که نیکی به والدین راهی مستقیم برای مغفرت الهی است.

---

<sup>۱</sup>. مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۸۵.

<sup>۲</sup>. همان، جلد ۷۴، صفحه ۸۱، ح ۸۴.

خدمت و احترام مخصوصاً به مادر به دلیل زحماتش در دوران بارداری و تربیت فرزند اهمیت ویژه‌ای دارد و پیامبر اکرم ﷺ حتی اظهار تأسف می‌کند اگر مادر زنده نباشد تا این محبت را نشان دهند، که نشان می‌دهد این نیکی تأثیر فوق‌العاده‌ای در آمرزش دارد.

### دوم: نیکی دیدن متقابل از فرزندان خود

یکی از آثار احترام به والدین، نیکی دیدن متقابل از فرزندان خویش است. امیرمؤمنان علیؑ می‌فرماید:

«مَنْ بَرَّ وَالِدَيْهِ بَرَّهُ وَلَدُهُ؛ کسی که به پدر و مادر خویش نیکی کند فرزندان او نیز به او نیکی خواهند کرد.»<sup>۱</sup>

همچنین ایشان درباره نیکی به والدین در جای دیگر می‌فرمایند:

«بَرُّوا آبَاءَكُمْ يَبَرِّكُمْ أَبْنَاؤُكُمْ؛ به پدرانتان نیکی کنید تا فرزندانتان به شما نیکی کنند.»<sup>۲</sup>

### سوم: سكرات موت

هر کس بخواهد سكرات موت بر او آسان گردد، باید بسیار به ارحام خود رسیدگی کند و نسبت به پدر و مادرش نیکوکار باشد. در این صورت خداوند جان دادن را بر او سهل می‌کند و هرگز فقر و تنگدستی به او نخواهد رسید.

### چهارم: وعده بهشت الهی

یکی از آثار احترام به والدین، بهشت الهی است. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: نسبت به پدر و مادر نیکوکار باش تا پاداش تو بهشت شود.<sup>۳</sup>

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: بنده‌ای که مطیع پدر و مادر و پروردگارش باشد، روز قیامت در بالاترین جایگاه است. پیامبر خدا ﷺ فرمود: کسی که دستور الهی را در مورد پدر و مادر اطاعت کند، دو درب از بهشت برویش باز خواهد شد، اگر فرمان خدا را در مورد یکی از آنها انجام دهد یک درب گشوده می‌شود.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> . امدی، غررالحکم ودررالكلم، صفحه ۴۰۷

<sup>۲</sup> . نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، صفحه ۱۷۸

<sup>۳</sup> . کلینی، اصول کافی، جلد ۲، صفحه ۳۴۸

<sup>۴</sup> . متقی، کنز العمال، جلد ۱۶، صفحه ۴۶۷

## پنجم: آرامش در زندگی و حل مشکلات

نیکی به والدین یکی از آموزه‌های مهم در بسیاری از فرهنگ‌ها و ادیان است و می‌تواند به حل مشکلات فردی و خانوادگی کمک کند. از منظر روانشناسی و دین اسلام، نیکی به والدین باعث ایجاد صلح و آرامش در خانواده می‌شود که این خود زمینه‌ساز کاهش تنش‌ها و حل مشکلات است.

برای مثال، قرآن کریم در سوره اسراء، آیه ۲۳ می‌فرماید:

«وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...؛ پروردگارت فرمان داد که جز او را نپرستید و

به پدر و مادر نیکی کنید...»

این دستور الهی نشان‌دهنده اهمیت نیکی به والدین است که باعث برکت و آرامش در زندگی می‌شود.

## نتیجه‌گیری

توجه و نیکی به والدین و تأکید به رعایت آن از این جهت است که وقتی به رأس هرم هر خانواده یعنی والدین احترام گذاشته نشود، شیرازه و بنیان آن سست شده و بالطبع روحیه اتحاد و انسجام در آن از بین می‌رود. توحید و نیکی به پدر و مادر در آیات مختلف در کنار هم آمده‌اند توحیدی که خمیر مایه همه کارهای نیک و سازنده است. همچنین از منظر عقل و فطرت نیز احترام به والدین یک امر بدیهی به شمار می‌آید، محبت و احترام به پدر و مادر یک نیاز درونی و غریزی است که در همه جوامع انسانی به شکل‌های مختلف وجود دارد و عقل می‌گوید که جامعه‌ای که در آن نیکی به والدین باشد، پایدارتر و هماهنگ‌تر خواهد بود.

از مصادیق ادای احترام به والدین سخن گفتن به نرمی و آرامی، تواضع و فروتنی، خدمت به والدین، جلب رضایت و خوشنودی، دعا کردن، ابراز محبت، تأمین هزینه‌های زندگی، پرهیز از پیشی گرفتن از والدین را می‌توان برشمرد. همچنین طبق آیات و روایات بر آثار عملی احترام به والدین بر رزق و روزی اشاره شده است. رزق مادی مانند: وسعت رزق و افزایش طول عمر و همچنین رزق معنوی مانند: آموزش گناهان، نیکی دیدن متقابل از فرزندان خود، سكرات موت، وعده بهشت الهی، آرامش در زندگی و حل مشکلات را می‌توان برشمرد.

## منابع

\*قرآن کریم

نهج البلاغه

صحیفه سجادیه

۱. ابن سینا، حسین ابن عبدالله، قم: مکتب ایت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۵ق.
۲. آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، ترجمه سید هاشم رسولی محلاتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۴.
۳. جوهری، اسماعیل بن حماد، **الصحاح**، بیروت، دارالعلم للملایین، ۱۴۰۴.
۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن با تفسیر لغوی و ادبی قرآن، جلد، چ ۱، تهران: مرتضوی، ۱۳۶۲.
۵. طبرسی، حسن بن فضل، **مکارم الاخلاق**، ترجمه ابراهیم میرباقری، نشر فراهانی، ۱۳۶۵.
۶. قرشی بنایی، علی اکبر، ۱۳۷۱ش، **قاموس قرآن**، جلد ۷، چ ۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۷. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، تهران: جهان ارا، ۱۳۸۷.
۸. متقی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال**، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ق.
۹. مجلسی، محمدباقر، **بحار الانوار**، بیروت، مؤسسه الوفا، ۱۴۰۳ق.
۱۰. محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۹.
۱۱. نراقی، ملا محمد مهدی، **علم اخلاق اسلامی** (ترجمه جامع السعادات)، سید جلال الدین مجتبی، تهران: حکمت، ۱۳۷۷.
۱۲. نوری طبرسی، میرزا حسین، **مستدرک الوسائل**، ج ۱۵، قم: ال بیت ۷، ۱۳۶۹.